

KURITÖÖ JA KARISTUS

Draamateater

Fjodor Dostojevski

KURITÖÖ JA KARISTUS

Преступление и наказание
1866

vene keelest tõlkinud →
ANTON HANSEN TAMMSAARE

dramatiseerijad, lavastajad,
videorežii ja lavakujunduse autorid →
ENE-LIIS SEMPER ja TIIT OJASOO

valgus- ja videokunstnik → PETRI TUHKANEN

muusikaline kujundaja → JAKOB JUHKAM

etenduse juht → KADRI TAMMISTE

kaks vaatust

Täname → LUZERNI TEATER, SANDRA KÜPPER

Esiendus 13. detsembril 2020 suures saalis

OSADES

Rodion Romanovitš Raskolnikov → URSEL TILK

Pulheria Aleksandrovna Raskolnikova,

tema ema → HILJE MUREL

Avdotja Romanovna Raskolnikova,

tema õde → MARIAN HEINAT

Porfiri Petrovitš, kohtu-uurija → PRIIT VÕIGEMAST

Arkadi Ivanovitš Svidrigailov → HENDRIK TOOMPERE

Marmeladov, titulaarnõunik → TAAVI TEPLENKOV

Sonja, tema tütar → HELENA LOTMAN

Razumihhin, üliõpilane → UKU UUSBERG

Mikolka, värvija → MARKUS LUIK

Nareki Grigor

KÖNELUS JUMALAGA SÜDAME PÕHJAST

C

Äkki on tõepoolest soovida õigem
40 kooskõlas prohveti öelduga Raamatus,
et poleks iial ma eostunud üsas,
et emakojas ma võtnud ei olekski kuju,
et poleks tunginud sünnitusvalude läbi
iialgi ma eluvalguse kätte,
45 et poleks arvatud mind surelikkude hulka,
et poleks iialgi täismeheks sirgunud,
et nägu eal poleks muutunud kauniks,
et poleks iialgi õppinud rääkima,
kui et nüüd vaevelda hirmsate,
50 võigaste pattude orjuses,
mis üles sulataks kaljugi kanguse,
kõnelemata siis lihast, mis nõder?

D

Kingi siis, kaastunde kehastus, palun Sind, kingi siis
halastust mulle,
seda, mis määratud meile Su enese sõnade läbi:
55 „Pääsmise nimel te Loojale tehke see and ja saagu
teist pühad,
sest tahan halastust ma, mitte ohvrit.”
Kiitku see meenutus viirukisuitsuna uuesti Sind,
Sind, kelle oma on kõik, kellest sündinud kõik
ning kelle poole kõik hüüavad.
60 Amen.

Nareki Grigor oli 10. sajandi armeenia munk.
Peeter Volkonski tõlkis tema „Nutulaulude raamatu”
vanaarmeenia keelest ja see ilmus Tallinna Ülikooli
kirjastuses 2018. a. Katkend IV „Kõnelusest”.

Stefan Zweig

KOLM MEISTRIT. DOSTOJEVSKI

Kunstnik Dostojevski taob kõik oma hädad endale omandiks ümber ja ka inimene võidab uuest mõödust üksnes uut suurust. Sest talle tähendavad õnn ja valu, teatud tunde lõpp-punktid, võrratult kõrgenenud intensiivsust, tema mõõduks pole läbilõikeelus keskmiselt tavalised väärtused, vaid ta enese freneesia keevakraadid. Õnnemaksimum, mõnele teisele on see nauding maastikust, naise omandamine, harmooniatunne, kuid alati maiste asjaolude läbi võimalduv omand. Dostojevskil on tunde keemapunktid juba talumatuses, surmlikkuses. Tema õnn on spasm, vahutav kramp, tema piin on purunemine, kollaps, häving: aga mõlemad alati välgutaoliselt komprimeeritud põhilised seisundid, millel ei saa olla maisuses kestvust, mis tõusevad sellise kuumuseni, et vaevalt sekund suudab hoida neid oma kätes, enne kui laseb nad valuga langeda. See, kes elus järjest surma läbi elab, tunneb ürgvägevamat õudu kui normaalne inimene, see, kes on tundnud kehatut hõljet, on kogenud hõrgemat mõnu kui keha, mis pole iial vabanenud karedast maast. Tema õnnemõiste tähendab joovastust, tema piinamõiste hävi. Sellepärast pole ka tema tegelaste õnnes kübetki kõrgendatud meeleolumõnu, vaid kõik veikleb ja leegitseb kui tuli, väriseb tagasihoitud pisaraist ning haub ohtu, see on talumatu ja põgus seisund, pigem kannatus kui nauding. Tema piinas aga on midagi niisugust, mis on hariliku kägistavnüri hirmu, ängi ja õuduseseisundi juba ületanud, jääkülma, peaaegu naeratav selgus, kuratlik kibeduseiha, mis ei tunne pisaraid, kuiv kaledahäälne naer ja demonlik irtutus, milles on jällegi peaaegu juba nauding. Iial enne teda pole tunde vastandlikkust sel määral

avali kistud, iial pole maailma nii valuliselt laiali rebitud kui selle uue ekstaasipooluse ja põrmustumise vahel, mis ta on asetanud sinnapoole kõiki harjumuspäraseid õnne ja kannatuse mõõte.

Õnnelikkusest. Naine tahab meest, mees tahab saada rikkaks, mõjukaks ja austatuks. Dickensil seisab kõigi soovide sihtpunktis kenake eramu keset rohelust ja lõbus lastekari, Balzacil loss, peertiitel ja miljonid. Ja vaatame ringi, tänavaille, poodidesse, madalaisse tubadesse, heledaisse saalidesse, mida seal ihatakse? Õnne, rahulolu, rikkust, võimu. Kes Dostojevski inimestest ihkab seda? Mitte üks ainus. Nead ei taha kuskil seisatada. Isegi mitte õnne juures. Nead püriivad kõik edasi, kõigil neil on too *kõrgem süda*, mis piinleb. Õnnelikkus on neile ükskõik, rahulolu on neile ükskõik, rikkus pigem põlastusväärne kui ihatud. Sellest, mida kogu meie inimkond ihkab, ei ihka nead, veidrikud, mitte midagi. Neil on *uncommon sense*. Nad ei taha midagi sellest maailmast.

On nad siis leplikud, elu flegmaatikud, ükskõiksed või askeedid? Vastupidi. Dostojevski inimesed on, ma juba ütlesin seda, uue alguse inimesed. Kogu nende geniaalsuse ja teemandise mõistuse juures on neil lapsesüda ja lapseihad: nead ei taha seda või toda, nead tahavad kõike. Ja kõike hästi kõvasti. Head ja kurja, kuuma ja külma, lähedat ja kauget. Nad on liialdajad, nad on mõõdutud. Ma ütlesin eelpool: nad ei taha midagi sellest maailmast. Halvasti öeldud. Nad ei taha siit midagi üksikut, vaid kõike, täielikult ta tunnet, üleni ta sügavust: kogu elu. Ärgem unustagem, nad pole väetikesed, Lovelace'id, Hamletid, Wertherid, Renéd — neil on tugevad lihased ja brutaalne elunälg, neil Dostojevski inimestel, nad on Karamazovid, „himu röövlomad“, täis toda „kõlvatut fanaatilist“ eluiha, mis imeb enda kari-

kapõhja viimse piisa külge, enne kui viskab karika puruks. Kõigis asjus otsivad nad superlatiivi, igal pool tunde punahõõgust, milles juhuslikkuse igapäevasegud sulavad ega jää midagi muud kui tulivedel maailmatunne. Amokijooksjate kombel tormavad nad ellu, ihast kahetsusse, kahetsusest tekku, kuriteost ülestunnistusse, ülestunnistusest ekstaasi, aga mööda kõiki oma saatuse kujasid ikka viimseni välja, kuni nad varisevad jalult, vaht huulil, või kuni keegi teine lööb nad jalust maha.

Shakespeare'ist saadik pole me nii palju õppinud tunde saladuse ja tema piiride maagiliste seaduste kohta, ning nii nagu Odysseus, ainus, kes on Hadesest tagasi tulnud, jutustas maa-alusest maailmast, nii toob tema teateid hinge allilma kohta. Sest nii nagu Odysseusel, nii oli temalgi jumalik, deemonlik saatja. Üksnes tema haigus, mis rebis teda tundekõrgustele, kuhu harilik surelik ei küüni, ning paiskas teda alla hirmu- ja õudusseisundesse, mis asetsevad juba sealpool elu, las kis tal hingata ses kord jäises, kord tulises, elutu ja üle-elusa atmosfääris. Nõnda nagu ööloomad pimeduses näevad, nõnda näeb tema hämarseisundis selgemini kui teised päisel päeval. Keset lõõmavaid elemente, kus teised ära põlevad, tajub tema alles õiget kosutavat tundesoojust; ta küündis kaugele üle terve hinge piiride, aga haiges hinges oli ta kodus, ja sellega ka elu sügavaimas saladuses. Nii ligidalt, et selle hingeõhk on tunda, valgustas ta hullumeelsust näkku, kuutõbise kindlusega kõndis ta tunde tippudel, kust ärkvelolijad ja teadjad minestades alla kukuvad. Dostojevski tungis sügavamale alateadvuse allmaailma kui arstid, juristid, kriminalistid ja psühhopaadid. Kõike, mis teadus alles hiljem avastas ja klassifitseeris, mis ta katsetades justkui skalpelliga surnud kogemuse küljest lahti kraapis, kõiki telepaatilisi, hüsteerilisi, hallutsinatsioonilisi

perversseid nähtusi kirjeldas ta ette, tänu selgelt-nägijaliku kaasateadmise ja kaasakannatamise müstilisele võimele. Kuni hullumeelsuse ääreni (vaimu ekstsessini), kuni kuriteo karideni (tunde ekstsessini) seiras ta hinges fenomene ja läbis sel teel lõputuid hingeuudismaa alasid. Üks vana teadus pöörab temaga kinni oma viimase lehe: Dostojevski alustab kunstis uut psühholoogiat.

Kõige üllatavam on aga Dostojevskil tunde lahustamine armastuses. See on ta tegude tegu, et ta viis romaani ja õieti kogu kirjanduse, mis sajan-deid, antiikajast saadik oli näinud ikka üksnes ses mehe ja naise vahelises keskses tundes kogu olemasolu ürgallikat, veel alamale alla, veel üle-male üles, päris viimseile tunnetustele. Armastus, teistele loojatele elu lõppeesmärk, kunstiteoste jutustamissiht, talle pole see algelement, vaid üksnes elu aste. Teiste jaoks on käes kõigi vastakuste rökkav ja hiilgav lepitushetk, kui hing ja meeled, sugu ja sugu taevases tundes jäagitult lahustuvad. Viimses aluses on elukonflikt noil teistel kirjanikel Dostojevskiga võrreldes naeruväärselt primitiivne. Armastus puudutab inimest, võlukepp jumalikust pilvest, saladus, suur maagia, seletamatu, harutamatu, elu viimne müsteerium. Ning armastaja armastab: ta on õnnelik, kui ta saab ihaldatu kätte, õnnetu, kui ta ei saa. Vastuarmastust tunda on kõigil kirjanikel inimsoo tae-vaks. Dostojevski taevad on kõrgemad. Kaisutus ei tähenda tal veel ühekssaamist, harmoonia veel ühtsust. Tema jaoks pole armastus õnneseisund, tasakaal, vaid kõrgenenud konflikt, igavese haava ägenenud valutamine ja sellepärast kannatusseisund, tugevam eluvalu kui tavalistel silmapilkudel. Kui Dostojevski tegelased üksteist armastavad, ei tunne nad puhkust. Vastupidi, kunagi ei vapusta nende olemuse vastakus neid rohkem kui silmapilgul, kus armastus tunneb vastuarmastust, sest

nemad ei lase end selle ületulval uputada, vaid püüavad võimendada sellest üle. Nemad, tema kahestumuse lihased lapsed, ei peatu ka mitte sel viimsel sekundil. Nad põlgavad silmapilgu leebet võrdust (mida kõik muud ihaldavad kui kauneimat), kus kaks armastajat armastavad teineteist ühesuguse jõuga, kuna see oleks harmoonia, lõpp ja piir, aga nemad elavad üksnes piirituse jaoks. Dostojevski tegelased ei taha armastada samal määral nagu neid armastatakse, igaüks neist tahab armastada ja olla ühtaegu ohver, see, kes rohkem annab, see, kes vähem vastu saab, ja nad võimendavad üksteist tunde pööraste enampakkumisteni, kuni see, mis leebe mänguna algas, muutub ägamiseks, võitluseks, piinaks. Läbi arutu pöördmuunduse on nad siis õnnelikud, kui nad tagasi tõugatakse, naeruks tehakse, ära põlatakse, sest siis nad ju ongi need, kes annavad, lõpmatult annavad ja selle eest midagi ei nõua, ja sellepärast on Dostojevskil, vastandite meistril, armastus alati nii väga vaenu ja vaen nii väga armastuse moodi. Kuid ka nappidel vaheaegadel, kus nad teineteist justkui keskendunult armastavad, on tunde ühtsus ometi lõhki. Sest kunagi ei suuda Dostojevski tegelased armastada üksteist ühtaegu meelte ja hinge ühendatud jõul. Nad armastavad ühega või teisega, liha ja vaim pole neil kunagi kooskõlas.

Tõlkinud Jaan Kross
Eesti Raamat 1985

E. M. Cioran

VABADUSE KAKS PALET

Ehkki vabaduse probleem on lahendamatu, võime me alati selle üle väidelda, rõhutada emba-kumba, kas sattumust või paratamatust... Meie loomus ja eelarvamused aitavad meil valikut teha, mis küll lihtsustab, kuid ei lahenda probleemi. Kui ükski teoreetiline konstruktsioon ei suuda meile seda adutavaks teha, panna meid tajuma kogu tema läbitungimatut ja vastuokslikk reaalsust, siis teatud eriomane vaist asetab meid otse vabaduse südamesse, ja seda kõigi tema vastu esitatud väidete kiuste. Ja meil hakkab hirm; me pelgame piiritut võimalikkust, kuna me ei ole valmis nii totaalseks ja äkiliseks ilmutuseks, ohtlikuks hüveks, mida me küll ihaldasime, ent mille ees me nüüd heitume. Kui oleme harjunud ahelate ja seadustega, mida hakkame siis peale äraarvamatu hulga algatuste ja valikuvõimalustega? Tahtevoli ahvatlus kohutab meid. Kui võime ette võtta mis tahes teo, kui meie fantaasialend ja kapriisid ei tunne mingeid piire, kuidasmoodi siis vältida läbipõlemist selle tohutu võimu joovastuses?

Sellest äkilisest äratundmisest vapustatud teadvus vaatab küsivalt enda otsa ja võpatab. Kellel siis ei hakkaks pea pöörutama maailmas, kus kõik on lubatud? Mõrtsukas kasutab piiramatult oma vabadust ega suuda vastu panna mõttele oma vägevusest. Kõik me oleme võimelised kaasini meselt elu võtma. Kui kõik need, kelle me oleme mõttes tapnud, tõepoolest kaoksid, jääks maailm elanikest tühjaks. Me kanname oma hinges ootel timukat, kehastumata roimarit. Ning need, kes ei söanda oma mõrvarlikke kalduvusi avalikult tunnistada, tapavad unes, täidavad laipadega oma õudusunenägusid. Ülim tribunal mõistab õigeks

vaid inglid. Sest inimolendite seas pole olnud ainsatki, kes poleks — vähemalt alateadlikult — soovinud teise surma. Kõik lohistavad enda järel tervet kalmistutäit sõpru ja vaenlasi; see ei muuda midagi, et see surnuaed on paigutatud südame sügavustesse või peegeldatud ihade pinnale. Vabadus oma viimsetes järeldestes seab meid küsimuse ette: kas meie elu või teiste elu; ta annab meile kahekordse võimaluse end päästa või hukkuda. Meie aga tunneme end vabana, mõistame oma võimalusi ja riske vaid harvadel hetkedel, võpatamisi. Ning nende võpatuste katkendlikkus, nende harukordsus seletabki, miks meie maailm pole muud kui vilets tapamaja ja fiktiivne paradiis. Vabaduse üle arutledes ei jõua me ühegi järeldesteni heas või kurjas; meile on antud vaid üksikud hetked mõistmaks, et kõik sõltub meist... Vabadus on deemonluse eetikaprintsiip.

HEADUSE TEORIA

„Kui teie jaoks ei ole olemas ühtki ülimat kriteeriumi, ühtki vääramatut printsiipi ega ühtki jumalat, mis hoiab teid siis tagasi kõikvõimalikest kuritegudest?“

— „Ma leian oma hinges sama palju kurjust kui kõigis teistes, ent jälestades tegu - kõigi pahede allikat - ei põhjusta ma kannatusi ühelegi hingele. Olen kahjum, mul puudub igasugune isu, mul pole küllalt energiat ega häbematumust, et kedagi rünnata, ning nii lasen ma ilmaelul omasoodu olla. Kätemaks eeldab raugematut valvsust, süsteemset vaimulaadi, raudset järjekindlust, samas kui ükskõikne andestus ja põlgus muudavad meie tunnid meeldivalt tühjaks. Mis tahes moraaliõpetus kujutab endast ohtu headusele; hoolimatus on ainus, mis headuse päästab. Langetanud valiku idioodi ükskõiksuse ja ingli apaatia kasuks, on teoelu minu jaoks välistatud, ja kuna headus

on eluga ühitamatu, hävitan ma enda, et võiksin olla hea.“

MAAILMA TASAKAAL

Rõõmude ja vaevade näiline sümmeetria ei tule ne mingil moel nende võrdsest jaotusest: pigemini võrsub see ebaõiglusest, mis tabab mõnesid ja sunnib neid oma muredega korvama teiste muretust. Kanda vastutust oma tegude eest või pääseda sellest — see on inimese õnneloo. Selline diskrimineerimine ei toetu mingitele kriteeriumidele: see on saatuse sõrm, põhjendamatu pärusosa, laest võetud valik. Keegi ei saa kõrvale põigelda otsuse eest, mis mõistab ta osaks õnne või õnnetuse, pageda sünnihetkel langetatud kohtuotsuse eest, groteskse tribunali eest, kelle sõna saadab teda spermatoosoidi seisundist haurani.

On neid, kes peavad tasuma iga rõõmu eest, lunastama iga naudingut, kinni maksma iga unustuse: nad ei jää ial võlgu ühegi õnnehetke eest. Tuhat kibestust on krooninud nende põgusaimat rõõmuvirvet, justkui polekski neil õigust tavalistele mõnudele, justnagu võiksid nende õnnehetked seada ohtu maailma koletu tasakaalu... Nad nau-tisid mõnd loodusvaadet? — Kohemaid, murede saabudes, tuleb neil seda kibedasti kahetseda. Nad tundsid uhkust oma plaanidest ja unistustest? — Liigagi reaalsed kannatused äratavad nad peagi unest, kisuvad välja utopiast.

Nõnda siis on ohvritallesid, kes maksavad kinni teiste muretuse, kes ei lunasta mitte ainult oma-enda õnnehetki, vaid ka teiste, võõraste õnne. Niiviisi seab tasakaal end jalule, rõõmude ja vaevade vahekord leiab kooskõla. Kui hämar universaalne printsiip on määranud teid ohvrite ordusse, siis sammute te läbi oma elupäevade, talludes jalge alla selle õndsuskübeme, mida te endas

kandsite, ning see vaevumärgatav tarmusäde, mis süttis teie pilgus ja mõtteis, kustub kokku-puutel aja, mateeria ja inimeste ebapuhtusega. Teie aujärjeks saab sõnnikuhunnik ja tribüüniks piinapink. Olete ära teeninud pidalimedaliid ja süljekrooni. Te püüate kõndida nende kõrval, kellele kõik on lubatud, kelle ees kõik teed on valla? Tolm ja tuhk kerkivad mäena teie teeale, matavad aja ukсед ja unistuste väravad. Mis suunas te ka sammud seaksite, ikka vajuvad teie jalad mülkasohu, teie kõrist kostab kõntsa hosianna, ning kui te langetate pea enesehaletsusest tulvil rinnale, siis riivab vaevu tuntavalt teie kukalt õndsate hingeõhk, nimetu ironia soosikute hingeõhk, kes on niisama süütud kui teie.

E.M. Cioran „Lagunemise lühikursus“
Tõlkinud Leena Tomasberg
Vagabund 2002

Ma räägin sulle pimeduse tunnil,
on katkendlik ja segane mu jutt.
Ma räägin mingil imelikul sunnil,
ei teagi, on see viimaks naer või nutt,

ja ega tea, kes oled sina, armas,
või kas sa üldse enam kuulad mind,
või ammu magad, ninal vaibanarmas
ja laugudele heitnud unelind.

Seal, kust ma alustan, on pime,
ma õieti seal midagi ei näe.
On selge üks: me siia sündisime,
me aeg sai aluse, me öö ja päev.

Ja sealt sai alguse ka meie valu.
Need anti meile, aga mille jaoks?
Ma olen põgenenud, ummisjalu,
ma olen tahtnud, et see ükskord kaoks.

See pole kadunud. Ma ikka olen
ja püüan sinult praegu küsida,
kas kusagil on olemas üks valem,
mis lubab valutuna elus püsida.

Sa naeratad. Sa nagu miskit teaksid
või hoopis vaatad huvitavat und... ?
Mis asi on see, mis ma ükskord peaksin,
kui koidab pimeduse viimne tund.

Tõnu Õnnepalu „Pimeduse tunnil“
EKSA 2020

Albert Camus

SISYPHOSE MÜÜT

Jumalad mõistsid Sisyp hose lakkamata üht kalju-
rahnu mäetippu veeretama, kust kivi oma raskuse
tõttu jälle alla veeres. Nad arvasid teataval mää-
ral põhjendatult, et pole hirmsamat karistust kui
tarbetu ja lootusetu töö.

Kui uskuda Homerost, siis oli Sisyphos kõige
targem ja kõige ettenägelikum kõigist surelikest.
Teise pärimuse järgi tõmbas teda aga röövliameti
poole. Ma ei näe siin küll vasturääkivust. Lahk-
arvamusi on äratanud ka motiivid, mis temast
lõpuks manala tarbetu töölise tegid. Kõigepealt
heidetakse talle ette mõnesugust viisakusetust
jumalate vastu. Ta andis välja nende saladused.
Zeus oli röövinud Asopose tütre Aigina. Isa ei
osanud lapse ootamatut kadumist millegagi
seletada ja kurtis oma muret Sisyp hosele. Sisyphos,
kes sellest röövimisest teadis, lubas Asopost
valgustada, tingimusel et see annab Korintose
linnale vett. Õnnistusrikas vesi oli talle niisiis
tähtsam kui taeva pikne. Selle eest sai ta manalas
oma karistuse. Homeros jutustab ka, et Sisyphos
olevat Surma ahelasse pannud. Hades aga ei
suutnud sellega leppida, et tema riik tühjaks ja
vaikseks jäi. Ta kutsus appi sõjajumala, kes Surma
tema võitja käest vabastas.

Veel räägitakse, et Sisyphos tahtnud surmatunnil
mõtlematult oma naise armastust proovile pan-
na. Ta andnud talle käsu heita oma keha pärast
surma ilma matmata linnaväljakule. Sisyphos suri
ära. Manalas aga ajas niisugune inimlikule ar-
mastusele täiesti vastandlik kuulekus teda niivõrd
vihale, et ta kauples Hadeselt loa minna maa
peale tagasi naist karistama. Kui ta aga taas selle
maailma palet nägi, maitstes vett ja päikesepais-
tet, tundis sooja kivi ja merd, ei tahtnud ta enam
pimeduseriiki tagasi pöörduda. Ei mõjunud ükski
kutse, jumalate viha ja hoiatused. Veel hulk aas-
taid elas ta lahekäärus, silme ees sädelev meri ja

naerata maa. Lõpuks langetasid jumalad otsuse.
Tuli Hermes, kahmas jultunud kraest kinni ja viis ta
väevõimuga manalasse, kus kaljurahn teda juba
ootas.

Lugeja on juba mõistnud, et Sisyphos on absur-
dikangelane.

Ta on seda nii oma kirgede kui oma piina poolest.
Tema põlgus jumalate vastu, viha surma vastu
ja elukirg tõid talle selle kirjeldamatu vaeva, kus
kogu olemus pingutab ei millegi saavutamiseks.
See on hind, mida tuleb maksta selle maailma
kirgede eest. Meile ei räägita midagi Sisyp hose
elust manalas. Müüdid on tehtud nii, et kujutlus
neid hingestaks. Meile näidatakse ainult ponnis-
tusest pingul keha, mis tõukab määratud kivi, vee-
retab seda üles mööda nõlva, mis on sada korda
läbi käidud; me näeme tema moondunud nägu,
vastu kivi surutud põske, toetavat õlga, mis võtab
enda kanda savise rahnu raskuse, jalga, mis otsib
tugipunkti, käte haaret, kahe mullase peo igii-
nimlikku kindlust. Selle pika pingutuse lõpuks,
mis mõõtab taevata ruumis ja sügavuseta ajas,
saavutatakse siht. Ja sealt vaatab siis Sisyphos
kivile järele, mis mõne hetkega alla madalamasse
maailma kukub, kust teda jälle tuleb hakata mäe-
tipu poole upitama. Ta laskub taas tasandikule.
Sisyphos huvitab mind just selle allamineku,
selle pausi ajal. Nägu, mis on rüganud nii ligi kivi,
on juba ise kivi! Ma näen seda meest laskumas
mäest raskel, aga ühtlasel sammul, vastu piinale,
mille lõppu ta iial ei näe. See tund, mis on nagu
hingetõmme ja mis tuleb niisama kindlalt nagu
tema õnnetus — see tund on teadmise tund.
Iga kord, kui ta mäetipult alla laskub ja läheneb
jumalate urgudele, on ta oma saatusest üle. Ta on
tugevam kui tema kaljurahn.

Kui see müüt on traagiline, siis just kangelase
teadlikkuse tõttu. Kuhu jääks karistus, kui Sisyphos
host igal sammul toetaks mingi lootus? Tänapäe-
valgi teeb tööline kõik oma elupäevad ühte ja

sama tööd, ja see saatus ei ole vähem absurdne. Aga traagiline on see ainult neil harvadel hetkedel, kus ta sellest teadlikuks saab. Sisyphos, jõuetu ja mässuline jumalate proletaarlane, tunnetab kogu oma armetu seisundi viletsust: see on see, mille peale ta mäest laskudes mõtleb. Läbinägelikkus, mis pidi olema tema piin, on samal hetkel ka tema võit. Pole saatust, millest trotsides jagu ei saaks.

Ja kui on päevi, kus allaminek on masendav, võib olla ka päevi, kus see on rõõmus. See sõna pole siin sugugi kohatu. Ma kujutlen küll, et alguses, kui Sisyphos oma kaljurahnu järele läks, oli ta masendatud. Kui maised mälestused veel liiga teravalt meeles püsivad, kui õnneha veel liiga rängalt rõhub, tärkab inimese südames kurbus: see on kaljurahnu võit, see on kaljurahn ise. Seda tohutut ahastust on raske kanda. Need on meie Getsemane ööd. Aga rusuvad tõed haihtuvad, kui neid tunnistada. Nii alistus Oidipus algul oma saatusele, ilma seda ise teadmata. Sellest hetkest, kus ta teada sai, algas tema tragöödia. Aga samal hetkel — pime ja meeleheitel — tunnistab ta, et ainus, mis teda maailmaga seob, on üks jahe neiuksi. Ja siis kõlavad suured sõnad: „Hoolimata kõigist katsumustest viivad mu kõrge iga ja mu hinge suurus mind otsusele, et kõik on hästi.“ Sellega sõnastab Sophoklese Oidipus nagu Dostojevski Kirillovgi absurdse võidu valemi. Muistne tarkus kohtub moodsa kangelaslikkusega. Ükski inimene, kes avastab absurdi, ei pääse mööda kiusatusest kirjutada õnne õpperaamatut. „Mis? Kas siis nii kitsas on tee? ...“ Aga on vaid üksainus maailm. Onn ja absurd on ühe ja sellesama maa lapsed. Neid ei saa lahutada. Väär oleks öelda, et õnn sünnib tingimata absurdi avastamisest. Niisama hästi võib absurditunne sündida õnnest. „Ma leian, et kõik on hästi,“ ütleb Oidipus, ja need on pühad sõnad. Nad kajavad vastu inimese metsikus ja piiratud maailmas. Nad

õpetavad, et iial ei ammendata, ei ole ammendatud kõike. Nad tõrjuvad maailmast välja jumala, kes tungis siia rahulolematuse ja tarbetute kannatuste kannul. Nad teevad saatusest inimliku küsimuse, mis tuleb lahendada inimeste endi vahel. Selles ongi kogu Sisyphose vaikne rõõm. Tema saatus kuulub talle. See kaljurahn on tema oma. Ja nii sunnib ka absurdiinimene oma piina uurides vaikima kõik ebajumalad. Oma algsesse vaikimisse tagasipöördunud maailmas tõuseb äkki maa tuhat tasast, imelist häält. Need teadvuseta ja salajased sosinad, kõigi tema erinevate nägude kutse, on võidu teine külg ja tasu. Pole päikese paistet ilma varjuta, ja ööd tuleb tundma õppida. Sellest peale, kui absurdiinimene ütleb „jah“, pole tema pingutustel enam lõppu. Kui ongi olemas isiklik saatus, ei ole kõrgemat ettemääratust, või siis on üksnes niisugune, mida inimene saab ainult paratamatuks ja põlastatavaks pidada. Väljaspool seda on ta oma päevade isand. Sel tabamatul hetkel, kui inimene pöördub tagasi oma elu juurde, asub Sisyphos taas oma kaljurahnu kallale ja vaatab seoseta tegude rida, oma saatust, mille ta ise on loonud, mida ühendab tema mälu pilk ja peagi pitseerib kinni tema surm. Veendununa kõige inimliku inimlikus algupäras, otsekui nime, kes ihkab näha ja teab, et öö on lõputa, on ta alati liikvel. Kaljurahn veereb taas.

Ma lahkun Sisyphosest mäejalamil. Igaüks leiab alati oma koorma üles. Aga Sisyphos õpetab kõrgemat truudust, mis eitab jumalaid ja kergitab kaljusid. Temagi leiab, et kõik on hästi. Nüüdsest peale pole see ilma isandata maailm talle enam viljatu ega sisutu. Iga selle rahnu terake, iga selle pimedada mäe kivimikild on omaette maailm. Võitlus mäetipule pääsemise eest on küllaldane, et inimesüdant täita. Ma arvan, et Sisyphos on õnnelik.

Albert Camus „Sisyphose müüt“

Tõlkinud Henno Rajandi. Eesti Raamat 1989

KURITÖÖ JA KARISTUS

„Vaata, sel ajal küsisin ma alatasa endalt: miks olen ma nii rumal, et kui teised on rumalad ja mina tean, et nad on rumalad, miks ei taha ma siis ise targem olla? Siis mõistsin ma, Sonja, et kui ootama jääda, kuni kõik targaks saavad, peaks vist liiga kaua ootama... Siis sain ma veel teada, et seda ei sünni kunagi, et inimesed ei muutu ja et keegi ei suuda neid ümber muuta ning asjatu on selleks vaeva kulutada! Jah, see on nõnda!... See on nende seadus... Seadus, Sonja! See on nõnda!... Ja nüüd tean ma, Sonja, et kes on hingeliselt ja vaimselt tugev ning kindel, see on nende valitseja! Kes palju julgeb, sel on ka nende ees õigus! Kes rohkema peale suudab süljata, see on neil seaduseandjaks, ja kes kõige rohkem julgeb, sel on kõige rohkem õigust. Nõnda on tänini olnud ja nõnda jääb alati! Ainult pime ei näe seda!”

Seda rääkides vaatas Raskolnikov küll Sonjale otsa, kuid enam ei muretsenud ta selle eest, kas see veel aru saab või mitte. Palavik võttis tema üle täiesti võimuse, ta oli mingisuguses sünges vaimustuses. (Tõepoolest liiga kaua polnud ta kellegagi rääkinud!) Sonja mõistis, et see sünge katekismus oli muutunud Raskolnikovi usuks ja seaduseks.

„Siis aimasin ma, Sonja,“ jätkas Raskolnikov vaimustatult, „et võim antakse ainult sellele, kes julgeb kummarduda ja võtta. Siin on ainult üks: vaja ainult julgeda! Siis haudusin endas mõtte välja, esimest korda elus, mõtte, mida veel keegi kunagi enne mind polnud mõelnud! Mitte keegi! Äkki ilmus mulle päevselgena, et miks pole tänini ainustki inimest leidunud, kes oleks julgenud ja julgeks sellest mõttetusest mööda minnes tal lihtsalt sabast kinni võtta ja kõik kuradile visata! Mina... mina tahtsin seda julgeda ja tapsin... Ma

tahtsin ainult julgeda, Sonja, see on kogu see põhjus“

„Oh, vaikige, vaikige!“ hüüdis Sonja käsi kokku lüües. „Te olete jumalast taganenud ja jumal on teid karistanud, on teid saatanale andnud!...“

„Ah jaa, Sonja, kui ma pimedas lamasin ja see kõik mu silmade ette ilmus, siis, tähendab, kiusas mind saatan. Eks?“

„Olge vait, ärge naerge, jumalateotaja, teie ei saa millestki, mitte millestki ei saa teie aru! Oh issand! Mitte millestki, mitte millestki ei saa te aru!“

„Ole vait, Sonja, ma ei naera sugugi, tean ju isegi, et mind kurat vedas. Vaiki, Sonja, vaiki!“ kordas ta süngelt ja kindlalt. „Ma tean kõik. Selle kõik olen läbi mõelnud ja seda endale sosistanud, kui ma seal pimedas lamasin... Selle üle olen iseendaga vaielnud, isegi pisiasjade üle, ja tean kõik, kõik! Ja mind tüütas siis nii hirmsasti see loba ära!

Tahtsin kõik unustada ja uuesti alustada, Sonja, tahtsin lobisemisegi jätta! Ja kas tõesti mõtled sa, et ma läksin kui ogar ülepeakaela? Ma läksin kui tark ja see hävitaski mu! Ja kas tõesti arvad sa, et ma näiteks kas või sedagi ei teadnud, et kui ma endalt kord juba küsima ja pärima hakkas: kas mul on õigus võimu omada! – siis mul juba, tähendab, seda õigust ei ole. Või kui ma endale küsimuse esitan: on inimene täi! – siis juba, tähendab, inimene minule täi ei ole, küll aga sellele, kel mõttesegi ei tule seda küsida ja kes läheb otse ilma igasuguste küsimusteta... Kui ma juba nii mitu päeva vaevlesin: kas oleks Napoleon läinud või mitte? – siis tundsin selgesti, et ma pole Napoleon.... Kogu selle loba piina, kogu selle piina kannatasin ma välja, Sonja, ja tahtsin seda oma õlgadelt raputada: tahtsin, Sonja, tappa ilma igasuguse targutuseta, tappa iseenda tarvis, ainult iseendale! Isegi selles ei tahtnud ma endale valetada! Mitte ema aitamiseks ei tapnud ma – lollus! Mitte selleks ei tapnud ma, et raha ja võimu omandada ja inimsoo heategijaks saada. Lollus!

Ma lihtalt tapsin; tapsin iseenda tarvis, ainuüksi iseendale; kas ma aga edaspidi kellegi heategijaks oleksin saanud või oleksin kogu elu ämbliku-na kõiki oma võrku püüdnud ja kõigist elumahlad välja imenud, kõik see pidi mul sel silmapilgul ükspuha olema. Ja mis peaasi, Sonja mitte raha polnud mul tappes vaja; mitte niipalju raha, kui midagi muud... Seda kõike tean ma nüüd... Mõista mind, võimalik, et sama teed minnes ei tapaks ma enam kunagi. Mina tahtsin midagi muud teada, miski teine lükkas mind; minul oli siis vaja teada saada, võimalikult ruttu teada saada, kas olen ma täi, nagu kõik, või inimene? Võin ma üle piiri astuda või ei? Söandan ma kummarduda ja võtta või mitte? Olen ma värisev loomake või on mul õigus...“

Katkend romaanist
Eesti Raamat 1987

pealavameister Mikk Lagemaa
lavameistrid Mihkel Roolaid, Märt Päev,
Villi Vernik, Oskar Irve
valgusmeistrid Raido Talvend, Sten-Erik Rimmel
heli- ja videomeister Norman Verte
heli- ja videooperaatorid Sten Tigane,
Norman Verte, Ann Einberg või Tauno Makke
riietajad Kayre Pärnpuu, Marie-Katharine Maksim,
Jaanika Idvan, Kaja Edovald
grimeerijad Kristel Kärner, Edith Eller,
Marii Lotta, Mare Bachman
rekvisiitor Tiia Maria Barst
elektrik Raivo Valdas

kunstnik-kujundaja Külliki Falkenberg
õmblejad Marvi Idol, Urve Lerman,
Inge Vagiström, Jana Volke
drapeerija Enna Jürine
rekvisiidiala juhataja Karin Tetsmann
butafoor-dekoraator Taivo Mürsepp
tisler Toivo Sakk
tisler-dekoraator Juho Kokamägi
konstruktor Andrus Muuga
kostüümilao hoidja Kadri Varblane
lavastusjuht Andres Bergström
lavastusteenistuse juht Toivo Kaev
etendusteenistuse juht Johannes Tammsalu
kostüümiala juhataja Piret Tang
valgusala juhataja Priidu Adlas
heli- ja videoala juhataja Tauno Makke
grimmiala juhataja Helga Aliis Saarlen
kavalehe koostaja Ene Paaver
plakati foto ja proovifotode autorid
Ene-Liis Semper ja Tiit Ojasoo
kavalehe kujundaja Kadri Hallik

kunstiline juht Hendrik Toompere jr
teatrijuht Rein Oja

Toetajad

Koostööpartnerid

KALEVSPA
hotelli & veekeskus

